

- Борщак І. Мазепа. – Орлик. – Войнаровський: Історичні есе. – Львів, 1991; Борщак І., Мартель Р. Іван Мазепа: Життя і пориви великого гетьмана. – Львів, 1933. У 1991 р. книгу було перевидано у Києві видавництвом «Радянський письменник».
4. Рудницький М. Романтичний сюжет: Передмова до видання 1933 року // Борщак І., Мартель Р. Іван Мазепа: Життя і пориви великого гетьмана. – К., 1991. – С. 16.
 5. Борщак І. Україна в літературі Західної Європи. – К., 2000. – С. 104.
 6. Борщак І. Гетьман Пилип Орлик і Франція // Записки Наукового товариства імені Шевченка. – Львів, 1924. –Т. 134–135. –С. 93.
 7. Україна. – 1949. – № 3.
 8. Борщак І. Великий мазепинець Григор Орлик – генерал-поручик Людовика XV. – Львів, 1932. Перевидано у 1996 р. видавництвом «Український письменник».
 9. Борщак І. Слідами гетьмана Розумовського у Франції. – Мюнхен, 1957. – С. 9.
 10. Там само. – С. 36–37.

Україна в Парижі

«Рю де Ліль» – збудована по прямій лінії. Тому можете, знаходячись біля колишнього палацу Торсі, кинути оком вздовж вулиці й легко зауважите другий кінець (а як лічити по числах, початок вулиці) «рю де Ліль». Тут під числом «2» міститься «Школа східних мов».

Це – один з центрів французької славістики; правда, українська мова ще й досі не набула собі права горожанства на «рю де Ліль». Остання, поки що, резервує свою увагу російській, польській, чеській, сербській та іншим слов'янським мовам... Проте книгозбірня школи має в собі значну кількість «україніки». Походить ця «україніка» з бібліотеки славного французького орієнталіста Сильвестра-де-Сасі, що займав у половині минулого століття катедру східних мов. Сильвестр-де-Сасі переклав з арабського на французьку мову відому подорож митрополита Сакарія по Україні. До цього перекладу він додав цінні примітки, для яких і зібрав «Україніку», що нині знаходиться на «рю де Ліль». В глибині двору школи стоїть статуя Сильвестра-де-Сасі.

(Документ надруковано на машинці. Заголовок написано А. Кримським. – Авт.)

Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, ф. X, спр. 22449.

Стаття була надрукована в паризьких «Українських вістях». – 1927. – №7.

Сергій Дегтярьов

СТАРОЖИТНОСТІ БАТУРИНА У ПАМ'ЯТКООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ КОНОТОПСЬКОГО ОКРУЖНОГО МУЗЕЮ у 1925 – 1927 рр.

(за матеріалами Державного архіву Сумської області)

У Державному архіві Сумської області зберігається низка документів, пов'язаних з пам'яткоохороною діяльністю Конотопського окружного музею. Завідувач музею О.Ц. Поплавський у 1925 р. зазначав, що Батурин «самое важное в историческом отношении нашего округа место. Здесь была резиденция двух гетманов – Мазепы и гр. Разумовского»¹. Він же у своїй доповідній записці від 11 серпня 1925 р. описував пам'ятки мазепинських часів (наводимо цю частину тексту повністю, зберігаючи орфографію оригіналу): «От времен Мазепы существуют следующие памятники: во-первых, его «городок» укрепленное место в 1,5 верстах от Батурина, обнесенный с трех сторон глубоким

рвом с фортеціями, с четвертою естественним обривом сходящим к Сейму, площадью в десять десятин, в середине ближе к обрыву находился некогда дом Мазепы, который в 1709 году был разрушен взывшим приступом Батурин и Городок Меньшиковым. Современное его состояние таково. Вся эта площадь отдана во владение одному хозяину, живущему там же. В прошлом году им был взят кирпич из фундамента дома Мазепы для хозяйственных потребностей, затем им же распахивается естественный овраг идущий к Сейму. Через один из валов с фортеций прокопана дорога, и сейчас в этом месте стоят военные палатки. К этому памятнику необходимо причислить и каменную греблю, через которую наливалась вода в валы. Далее в самом «Городе» дом Кочубея с парком в 10 десятин. Дом Кочубея находится в полной исправности равно, как и парк. Дом этот есть вероятно часть старинного дома Кочубея, что еще в 60-х годах стоял на том же месте и был «о 12 трубах». Реставрирована часть дома Конотопским земством довольно удачно. Дом состоит из 8 комнат. Под домом находится подвал, где, как говорят, Мазепа подвешивал на крючья Кочубея после его доноса Петру I. Исторических данных на это нет, но что Кочубей как генеральный судья имел этот подвал для своих подсудимых, в этом не может быть сомнения. Подвал состоит из 2-х отделений, общей камеры и одиночной – совершенно темного карцера с кольцами для цепей и крючьями, куда обыкновенно подвешивали преступников. В парке показывают «дуб Марии», где якобы дочь Кочубея – Мотря имела свидание с Мазепой, – легенда не имеющая никаких данных. Настоящее состояние дома лучшее из всех прочих памятников Батурина. Сданный в аренду О^в Пчеловодов, он будет побелен, а также будет выкрашена крыша, кроме того О^в огородило забором выходящую на улицу часть парка.

В самом «городе» от времен Мазепы остались кое-где рвы, в усадьбах граждан, в частности в саду Сельбуда, которые постепенно затаскиваются и зарываются. Затем проваливающиеся места в разных местах города свидетельствуют о существовании подземного хода ведущего якобы из «Городка» в «город» и из «Городка» к Сейму. Возможность существования такового весьма вероятна, т.к. Меньшиков и взял якобы Батурин именно при помощи подземного хода».

У цьому ж документі завідувач музею пропонує низку заходів, спрямованих на збереження комплексу історичних пам'яток Батурина: «Во-первых: запретить через Исполком производить раскопку фундамента дома Мазепы, распахивание валов и срывание их для каких бы то ни было целей. Для увековечения памятника считаю необходимым снять 5 штук фотографий, в том числе и каменную греблю.

Во-вторых: приобрести 2 фотографии дома Кочубея, 3 фотографии подвала, 2 фот. парка, из коих 1 – «дуб Марии».

в 3-их: испросить разрешение на обследование подвала подземного хода, могущего дать очень ценные вещи и сведения.

в 4-х: сделать 1 фотографию вала в Местечке»².

Наприкінці літа у Батурині сталася пригода, також описана в одному з документів цієї справи, що практично підтвердила припущення О.Ц. Поплавського про існування підземних ходів. На Ярмарковій площі обвалився підземний льох. Про цю подію Головополітосвіті повідомляв О.Ц. Поплавський у листі від 19 серпня. Він також висловив припущення, що цей хід вів з «городка» Мазепи до міста: «цей льох знаходиться не глибоко, й зараз мається можливість його відкопати, поки він не завалився зовсім.

Конотопська окрполітосвіта та Округовий музей прохають дозволу зробити обслідування, що можуть виявити великої вартості нахідки. Про відкриття його або які находки політосвіта буде сповіщати Головополітосвіту, а також коли потребуються серйозні розкопки або нахідки будуть мати вели-

ку цінність, як історичну також і матеріальну, буде прохати вислати своїх представників для керування розкопками.

Роботу цю необхідно робити негайно, бо осінь, що скоро наступе, не дасть змоги робити, а також вода може багато пошкодити самому льохові»³.

Яку відповідь одержав О.Ц. Поплавський – невідомо. На жаль, реальних заходів щодо збереження старожитностей Батурина натоді вжито не було.

1. Державний архів Сумської області, ф. Р-653, оп. 3, спр. 31, арк. 94.

2. Там само, арк. 96.

3. Там само, арк. 89.

Надія Ярмач

ТРАГЕДІЯ БАТУРИНА В ТВОРАХ СУЧАСНИХ ХУДОЖНИКІВ ІЗ ФОНДОВОЇ КОЛЕКЦІЇ ЗАПОВІДНИКА

Загибель Батурина в листопаді 1708 р. знайшла художнє втілення у творчості багатьох сучасних митців. Так, пензлю Миколи Данченка належить написана в 1995 р. картина «Батуринські яблука, або Меншиков у Батурині» (полотно, олія, 81 x 100, інв. № 501/СП), на якій зображено царських вояків, що чинять розправу над мешканцями Батурина. За шибеніцю їм стала молода яблунька, яка рясніє червонобокими яблуками. Під нею – убієнні жінки, діти, старі. Картину подарував уродженець Батурина, а нині громадянин США, Микола Кочерга під час проголошення Всеукраїнської акції «Подаруй Батуринському заповіднику експонат» в «Українському домі» Києва 18 травня 2005 р. у Міжнародний день музеїв.

У 2000 р. Андрій Івахненко створив картину «Різня в Батурині» (полотно, олія, 295 x 195, інв. № 524/СП). Композиція картини динамічна – горить фортеця, навкруг все палає, вогонь відбивається на обличчях захисників Батурина. Домінує червоний колір – колір крові. За сприяння Голови наглядової ради Міжнародного благодійного фонду «Україна 3000» Катерини Ющенко меценат Михайло Костинський з Миколаєва придбав картину у художника і подарував її заповіднику в листопаді 2005 р.

Заповіднику належить також ліногравюра Василя Лопати «Великий льох» (папір, тиснення, 57 x 41, інв. № 392/СП) за однойменним твором Т.Г. Шевченка. На ній зображено розправу загарбників над захисниками й мешканцями Батурина в листопаді 1708 р. Горить храм, горить Цитадель Батуринської фортеці. Робота насичена почуттями автора й не залишає байдужими глядачів.

Цей же сюжет втілив у своїй картині «Великий льох», створеній у 2007 р. (папір, акрил, темпера, 50 x 35, інв. № 1086/СП), Петро Шпорчук.

Спалені хати, голі дерева підкреслюють спустошення Батурина. У жорстокій пихатості царя Петра – зневага і втіха від перемоги. Три білих голубки – душі загиблих сестер – літають в небі. На фоні яскравих кольорів – трагедія поруч з надією.

Національний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця» підтримує зв'язок з митцями України і поступово зосереджує у своїй фондовій колекції художні твори, пов'язані з історією Батурина.